

ארמי אובד אבי

מים ראשונים: בלוח השנה, חלה פרשת כי תבוא ערב ימים נוראים וחג הסוכות, אך הנושא שבחרנו בו מהפרשה, קשור, בסדר לוח השנה, יותר לפסח (הגדת ליל הסדר) ולחג השבועות (פרשת הביכורים). אך כך הוא סדרן של פרשיות התורה ואין פרשה יוצאת מידי תוכנה ומקומה. ואם יעלה מדברינו גם ניוחונו של ספר בראשית, מה טוב, שהרי במחזור קריאת התורה המעגלי, הוא הספר הבא אחרי ספר דברים.

וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבֹד אָבִי וַיִּרְדַּ מִצְרִימָה וַיִּגְרֵ שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לִגְוִי גְדוֹל עֲצוֹם וָרֵב: (דברים כו ה).¹

מסכת פסחים פרק י משנה ד – האם זו הגנות?

מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו, ואם אין דעת בבן אביו מלמדו: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו' ולפי דעתו של בן אביו מלמדו. מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה.²

רש"י דברים פרק כו – לבן ועוד אחרים

ארמי אבד אבי - מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי, לבן בקש לעקור את הכל, כשרדף אחר יעקב.³ ובשביל שחשב לעשות, חשב לו המקום כאילו עשה, שאומות העולם חושב להם הקב"ה מחשבה [רעה] כמעשה.⁴ וירד מצרימה - ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו, שאחרי זאת ירד יעקב למצרים.⁵

מדרש תנחומא פרשת עקב סימן ג – לבן אינו הראשון

ויעקב כמה נצטער, שנאמר: "רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל" (תהלים קכט א).⁶ עד שהיה במעי אמו בקש עשו להרגו, שנאמר: "ויתרוצצו הבנים בקרבה" (בראשית כה כב).⁷ וכשקבל הברכות: "וַיִּשְׁטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב

¹ אולי לא בכדי כתוב "אובד" בכתב חסר: "אבד". בקריאה "אובד", אפשר לשמוע אפילו מאבד. אבל בכתב חסר "אבד", אפשר לקרוא או לשמוע גם אבד או אפילו אבד. להלן נראה שכמעט כל הקריאות והשמיעות האלה באים בחשבון.

² הגמרא על משנה זו שואלת: "מאי בגנות?" ועונה: "רב אמר: מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. ושואל אמר: עבדים היינו". משמע שיש לשים נקודה במשנה אחרי: "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" (ולא פסיק כמו שאנחנו פסקנו), והקטע: "ודורש ארמי אובד אבי" הוא עניין חדש. אבל לא כך משמע ממקורות אחרים (גמרא סוטה לב ע"ב ורש"י שם). שם משמע ש"ארמי אובד אבי" הוא הגנות עפ"י המשנה (והאמוראים בפסחים מוסיפים "גנות" אחרת). ראו כל הדיון בספרו של דוד הנשקה (מוזכר בסוף דברינו), עמוד 431 ואילך). כך או כך, פרשת ארמי אובד אבי היא ציר מרכזי בהגדת ליל הסדר ומחזירה אותנו אל ספר בראשית כבסיס סיפור תולדות האומה. מי הוא אותו ארמי ומי הוא אבי ומי הוא האובד או האבד?

³ נראה שרש"י כבר קיבל מהדורות הקודמים, מהגאונים בעיקר, את המסורת שארמי אובד אבי הוא בפשיטות, לבן. מה גם שלבן ובתואל אביו, הם היחידים המכונים "ארמי" בתורה (בראשית פרקים כה, כח, לא). גם הביטוי "לעקור הכל" לקוח מנוסח הגאונים להגדה של פסח. רש"י מחפש היכן ביקש לבן לעקור הכל והוא מציע את רדיפת לבן אחרי יעקב, אחרי שקם ועזב עם נשותיו וכל רכושו את חרן לשוב לארץ כנען, רדיפה בה הקב"ה מזהיר את לבן: "הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן תִּדְבַּר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רָע" (בראשית לא כד) ואילו הוא אומר ליעקב: "הַבְּנוֹת בְּנֵי וְהַבָּנִים בְּנֵי וְהַצֵּאן צֵאנִי וְכָל אֲשֶׁר אֲתָה רְאֵה לִי הוּא" (בראשית לא מג).

⁴ ראו מדרש תהלים (בובר) מזמור ל: "ר' נחמיה אמר: חשב אדם לעבור עבירה, אין הקב"ה חושבה עד שיעשנה. ואם חשב לעשות מצוה ולא הספיק לעשותה, עד שלא עשאה, מיד הקב"ה כותבה כאילו עשאה... אבל בנכרי, אם חשב לעשות רעה, אפילו לא עשאה, הקב"ה חושבה כאילו עשאה, שנאמר: ארמי אובד אבי (דברים כו ה). וכי איבד לבן ליעקב? אלא על ידי שחשב לאבדו, חישב לו הקב"ה כאילו איבדו". אך במשנת רבי אליעזר פרשה ט עמוד 163 מצאנו שהאבחנה איננה בין אומות העולם וישראל, בין בן ברית ושאינו בן ברית, אלא תלויה ברצינות הכוונה: "וכן את מוצא בלבן ארמי אבד אבי. וכי הרגו? אלא כיון שחישב להרגו כאלו עשה. והרי אין הקב"ה נפרע מן האדם על ידי המחשבה אלא על ידי המעשה! ... אלא שתי מחשבות הן: מחשבה שיש עמה מעשה, הרי היא כמעשה, ומחשבה שאין עמה מעשה, אינה כמעשה. כיצד? רוצח שחישב להרוג, נטל את כלי זינו ויצא ולא השיג חבירו, זו מחשבה שיש עמה מעשה, מעלין עליו כאלו הרגו. חשב ולא נטל את הזיין, זו מחשבה שאין עמה מעשה ואינה כמעשה". לבן יצא עם צבא לדלוק אחרי יעקב. ולא באנו להאריך כאן בנושא מחשבה ומעשה, רק לדרוש ב"ארמי אובד אבי".

⁵ ראו תרגום יונתן במדבר לא ת, במלחמת מדין שלבן רודף אחרי יעקב עד מצרים: "הלא אתה הוא לבן הארמי שרצית להכרית את יעקב אבינו וירדת למצרים בעבור לאבד זרעו". מארם נהריים היישר למצרים. אבל רש"י שיד אחת לו במדרש וידו השנייה בפשט המקרא, מתקשה לקבל הסברים כאלה ומנסה למצוא איך מ"ארמי אובד אבי", שהוא לבן עפ"י המדרש, אנחנו מגיעים ל"וירד מצרימה". ולפיכך הוא מוסיף "עוד אחרים שבאו עלינו לכלותנו", לומר לך שלבן היה הראשון וממנו למדו השאר (ולכן הוא לא מזכיר דווקא את פרעה ונוקט בלשון כללית "אחרים"). ובמדרש נפתר גם נושא זה בזיהוי של לבן עם בלעם, כפי שנראה בהמשך.

⁶ ראו כפל הלשון בפסוקים א-ב בפתיחת פרק קכט בתהלים: "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבֵּי צְרָרוֹנִי מְנַעֲרִי יִאֲמְרָא יִשְׂרָאֵל: רַבֵּי צְרָרוֹנִי מְנַעֲרִי גַם לֹא־יִקְלוּ לִי".

⁷ ראו בראשית רבה סג ו פרשת תולדות: "ויתרוצצו הבנים בקרבה... זה רץ להרוג את זה זה רץ להרוג את זה... זה מתיר ציוויו של זה זה מתיר ציוויו של זה... עד שהוא במעי אמו זירתו מתוחה כנגדו". זירתו היא אגרופו.

עַל־הַפְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרְכוּ אֲבִיו וַיֹּאמְרוּ עִשׂוּ בְּלָבוּ יִקְרְבוּ יְמֵי אֲבָל אֲבִי וְאֶהְרֶגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי" (בראשית כז מא). ברח ללבן לחרוץ ונצטער בבנותיו של לבן, ואחרי כן בקש להרגו, שנאמר: "ארמי אובד אבי" (דברים כו ה).⁸

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר פסח – חידוש הגאונים?

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקר את הכל, שנאמר: ארמי אבד אבי וירד מצרימה (דברים כו ה) - אנוס על פי הדבר.⁹

מדרש תנחומא פרשת ויצא יג – בלעם זה לבן

"עד הגל הזה" – זה שאומר הכתוב: "ותלחץ רגל בלעם אל הקיר" (במדבר כב) - הגל הוא הקיר. לפי שעבר בלעם את השבועה שנשבע ליעקב, שנאמר: "אם לא תעבור את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה" - ובלעם זה לבן, שנאמר: "ארמי אובד אבי" (דברים כו), ועל שביקש לכלות ישראל נקרא ארמי, שנאמר: "ולכה זועמה ישראלי". לכך נפרע הקיר ממנו לפי שהוא העד על השבועה, כדכתיב: "ייד העדים תהיה בו בראשונה" (דברים יז).¹⁰

בראשית רבה ס יג פרשת חיי שרה – לבן מברך רבקה אחותו

"אחותנו את היי לאלפי רבבה" (בראשית כד ט) - ר' ברכיה בשם ר' לוי: כתיב: "ברכת אובד עלי תבוא" (איוב כט יג). "ברכת אובד" - זה לבן הארמי, שנאמר: "ארמי אובד אבי" (דברים כו ה); "עלי תבוא" - זו רבקה: "אחותנו את היי לאלפי רבבה". ועמדו ממנה אלופים מעשו ורבבה מיעקב. אלופים מעשו: "אלוף תימן אלוף אומר וגו'" (בראשית לו טו); רבבה מיעקב שנאמר: "רבבה כצמח השדה נתתיך" (יחזקאל טז ז).¹²

⁸ למדרשים המאוחרים כבר ברור שלבן הוא הרשע הראשון שקם על עם ישראל להשמידו ולכלותו ושהמקור לכך הוא הפסוק בפרשתנו: "ארמי אובד אבי". ראו גם אגדת בראשית (בובר) פרק נד: "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים - בשעה שברח יעקב מן לבן, והלך לו וירשב בהר, ושמע לבן והשיגו, שנאמר וישג לבן את יעקב ויעקב תקע את אהלו בהר (בראשית לא כה). והיה לבן מבקש לילך ולהרוג ליעקב, שכן משה אומר: ארמי אובד אבי וגו' (דברים כו ה)". האמנם רדף לבן אחרי יעקב על מנת להרוג גם את בנותיו ונכדיו? ובאמת הרי לא פגע ביעקב (רחל היא שפגעה באביה). מספיק שחשב לעשות זאת, קובע המדרש. בה בעת, מתחמק המדרש באלגנטיות מהצורך הרודף הראשון הוא עשו אחינו שאומר מפורש שהוא רוצה להרוג את יעקב!

⁹ עד כמה שבדקנו, מקור האמירה שלבן ביקש לעקור הכל, ועוד בהשוואה עם פרעה שגזר רק על הזכרים, הוא בהגדת פסח. "בעל ההגדה" הוא שטבע מטבע לשון זו, היינו משהו בתקופת הגאונים. האזכור של "ארמי אובד אבי" אצל חז"ל, במשנה ובתלמודים הוא רק בהקשר עם אמירת פרשת הביכורים בליל הסדר, ודין הבאת הביכורים. ראו מסכת ביכורים פרק ג משנה ו: "עודהו הסל על כתפו קורא מהגדתי היום לה' אלהיך (דברים כו) עד שגומר כל הפרשה. ר' יהודה אומר: עד ארמי אובד אבי. הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו וקורא מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה ומניחו בצד המזבח והשתחוה ויצא". ובמסכת פסחים פרק י משנה ד שהבאנו לעיל: "ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה". בתלמודים, הירושלמי והבבלי, מתקיים דיון מה הוא השבח ומה היא הגנות, אך בשום מקום לא נזכר לבן בהקשר עם הגנות. הדרשה: "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות וכו'" אינה דרשה של חז"ל, אלא, כאמור של משהו מהגאונים, אולי רב עמרם. ראו ההגדות המדעיות כגון גולדשמידט, הגדה שלימה לרב כשר, הגדת ספראי ועוד.

¹⁰ מדרשים מאוחרים עוד יותר, לא די להם בלבן והם מכניסים לתמונה זו גם את בלעם! לבן הוא בעצם בלעם ובלעם הוא לבן. ראו מדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק לו: "וימלך באדום בלע. זה בלעם הקוסם שרצה לבלע נחלת ה' בני בנותיו, שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה (דברים כו ה): בן בעור. בן שנבער אביו מנביאות: ושם עירו דנהבה. כשירד למצרים להיות יועץ לפרעה הוא יועצו לומר לעצמו הבה נתחכמה לו פן ירבה (שמות א י). אז עכשיו מסתדר הפסוק המדבר על הירידה למצרים שרש"י לעיל התקשה בו והוסיף "עוד אחרים שבא עלינו לכלותנו". אין אחרים, הכל לבן שכעת הוא גם בלעם המכשף בגלגוליו השונים והוא שמייעץ לפרעה לעשות את מה שהוא רצה לעשות ולא עשה (סוטה יא ע"א, שמות רבה א ט). והתוספת החשובה במדרש שלנו הוא הרעיון שכל זה בא בשל הפרה של הסכם הפרדה בין יעקב ולבן, בין ארם (סוריה?) וישראל – "עד הגל הזה".

¹¹ בנוסח א. א. הלוי שבידי נמצא פסיק אחרי המילה את, כאילו הפסוק מחולק כך: "אחותנו את – היי לאלפי רבבה". סביר שזו טעות המעתיק או המלהב"ד, מה גם שזה בניגוד גמור לטעמי המקרא ולכל פרשני המקרא (רש"י, רשב"ם, ספורנו ועוד). אלא שגם לשיבושים יש לפעמים טעם משלהם, כאילו בית בתואל ולבן הנפרדים מרבקה משלחים אותה בברכה אבל גם מזכירים לה שהיא עדיין אחותם, כאילו לומר לה: תמיד תוכלי לחזור לבית אביך. ראו שוב דברי לבן ליעקב: "הבנות בנותי" (בראשית לא מג). ראו גם דין התורה על בת כהן שנשאת לישראל ואח"כ מתאלמנת או מתגרשת שיכולה לחזור לבית אביה ולאכול בתרומה (ויקרא כב יג, אך בתנאי שאין לה צאצאים וזו אולי הכוונה בתוספת: את היי לאלפי רבבה). ראו גם ברכת רבן גמליאל לבתו שלא תחזור לביתו (בראשית רבה כו ד). ואם נחזור לרבקה, היא אישית אמנם לא חזרה לבית אביה ואחיה, אבל שלחה לשם את יעקב בשעת הסכנה (בראשית כז כג). כמה דרשות אפשר לדרוש על שיבושים!

¹² גם מדרש זה מסכים שארמי אובד אבי הוא לבן הארמי, אלא שבקישור עם הפסוק באיוב: "ברכת אובד תבוא עלי", התהפך הגלגל. ברכתו של לבן חשובה ונחשבת. הברכה שנתן לרבקה אחותו, יחד עם כל בית בתואל, התקיימה בשני בניה: עשו ויעקב. ראו בהמשך המדרש שם "יש אומרים" שהברכה היא אפילו רק לזרע יעקב שממנו האלופים והרבבות, ככתוב: "ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל". מדרש קודם שם מדגיש: "מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק? שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפילתנו עשתה פירות" – שלא יאמרו מברכת בית לבן ובתואל נפקדה רבקה. אבל לא כך היא שיטת ר' לוי. ברכת לבן כשנפרד מרבקה אחותו שנלקחה לבית אברהם לאישה ליצחק, הייתה ברכה כנה ואמיתית והביאה לה זרע אנשים. האם נאמר שאחרי דור, בין רבקה ליעקב בנה, התהפך הגלגל? שהדוד לבן אינו כמו האח לבן? שבפרשת חיי שרה אימת בתואל אביו עליו ואילו בפרשת ויצא, המצוטטת כאן בפרשת הביכורים, הפך לבן את עורו או שמא את חברבורותיו?

ספרי דברים שא פרשת כי תבוא – ירד יעקב לארם על מנת לאבד?

"ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אובד אבי", מלמד שלא ירד אבינו יעקב לארם אלא על מנת לאבד, ומעלה על לבן הארמי כאילו איבדו.¹³

תורה תמימה הערות דברים פרק כו הערה כז – אובדים בגלות

לא נתבאר הענין "שלא ירד אלא להיאבד", איך יתכן שירד לכתחילה להיאבד חס וחלילה? ונראה הכוונה עפ"י המבואר לפנינו בפרשת עקב, בפסוק: "ואבדתם מהרה", דהפועל אב"ד מורה לא רק על אבידה ממש, אך גם על טרדה וגלות ממקומו. וכמו: "ובאו האובדים בארץ אשור" (ישעיה כ"ז), וכן: "את האובדות אבקש ואת הנדחות אשיב" (יחזקאל ל"ד). וכן דרשו בתורת כהנים (ספרא) פרשת בחוקותי, בפסוק: "ואבדתם בגוים" - אלו עשרת השבטים שגלו ממקומם. אחרים אומרים אין אבדן אלא גולה.¹⁴

אבן עזרא דברים פרק כו – יעקב הוא הארמי האובד

והקרוב, שארמי הוא יעקב. כאילו אמר הכתוב: כאשר היה אבי בארם, היה אובד, והטעם - עני בלא ממון. וכן "תנו שכר לאובד" (משלי לא, ו). והעד: "ישתה וישכח רישו" (שם שם, ז). והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם, כי לא ירשתי הארץ מאבי, כי עני היה כאשר בא אל ארם. גם גר היה במצרים, והוא היה במתי מעט, ואחר כך שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה.¹⁵

רשב"ם דברים פרק כו פסוק ה – אברהם הוא הארמי האובד

ארמי אובד אבי - אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם.¹⁶ כדכתיב: "לך לך מארצך", וכדכתיב: "ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי". לשון אובד ותועה אחד הם באדם הגולה, כדכתיב: "תעיתי כשה אובד בקש עבדך", "צאן אובדות היו עמי רועיהם התעו". כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקב"ה לנו. ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי - כי לא על ידי עשתה זאת, כי אם בחסדך

¹³ מה פירוש "שלא ירד אבינו יעקב לארם אלא על מנת לאבד"? ראו מדרש תנאים לדברים פרק כו, מדרש שבד"כ הולך בעקבות מדרש ספרי ומרחיב אותו: "ארמי אבד אבי - לבן הארמי ביקש לאבד את אבא. מלמד שלא הלך אבינו יעקב לארם אלא על מנת לאבד מן העולם ומעלה על לבן הארמי כאילו אבדו". רש"י ומקורות אחרים שראינו לעיל, מדגישים שהגם שלבן לא עשה ממש מעשה, רק חשב לעשות, מחשיבים לו זאת כאילו עשה. בא מדרש זה ומוסיף שבעצם יעקב ברח לארם במחשבות אובדניות. המנוסה החפוזה והניתוק הפתאומי מבית אביו ואמו שלא הגנו עליו מזעמו של עשו (אחרי שאמו לקחה על עצמה את כל האחיות למעשה גניבת הברכות), היציאה לבד, לעולם זר ומנוכר, השרו על יעקב מחשבות של ייאוש ואבדן מן העולם. בכל זאת, הדבר נזקף לחובתו של לבן כאילו הוא איבד את יעקב. בשל קדמותו של מדרש תנאים וספרי זה, רבים תולים עליו את המקור לכל ייחוס "ארמי אובד אבי" ללבן (ראו פרשני רש"י שהבאנו בראש הדף), אך נראה שתלו עליו יותר ממה שיש בו, אולי בדיעבד, אחרי שכבר הושרש כל עניין לבן הרשע. ראשית, יעקב בא על מנת לאבד (לאבדו) ושנית, אין כאן שום כוונה "לעקור הכל", בוודאי לא בהרג ואבדן פיסיים.

¹⁴ תורה תמימה היא מהפרשנים היחידים שמצאנו שמתמודד עם הקושי של ספרי הנ"ל. לפי הצעתו, צריך לומר שלבן ביקש לאבד את יעקב, בכך שגרם לו להאריך את גלותו, את ישיבתו בחרן, שאכן נמשכה עשרים שנה במקום "ימים אחדים" כפי שצפתה או קיוותה רבקה (אחותו של לבן). ארמי אובד אבי איננו הרג ושמד, אלא הארכת הגלות. מניעת החזרה לארץ ישראל. ומאמר הגאונים בנוסח ההגדה: "שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל", מקבל משמעות חדשה לגמרי שספק עם מחבריה שחיו בגלות "ארמי אובד אבי" התכוונו לה. אולי הם עצמם "האובדים בארץ אשור"? אומרים "ארמי אובד אבי" ולא מפנימים שמדובר בהם עצמם! לבן לא ביקש להרוג יותר מפרעה, לבן לא ביקש להרוג אף אחד, ודאי לא את בנותיו ונכדיו, ואין צורך בכל הפירושים הנ"ל שדלק אחריו להורגו. לבן רצה להחזיר את יעקב למשפחת רבקה אמו - אחות לבן. לבן רצה שיעקב ישתקע לצמיתות בחרן ולא יחזור לבית אביו אשר בארץ כנען. "אובד אבי", היינו שניסה לשמור אותו לנצח בגלות - שיתבולל. ומכאן משנה תוקף לאמירה של מי שעומד ומביא את הביכורים בארץ ישראל ואומר: "ועתה הבאתי מראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", היינו שמחשבת לבן שנשתקע בגלות, לא עלתה בידו. הנה אני כאן, איש אדמה בארץ ישראל מביא מפרי אדמתי לבית המקדש אשר בירושלים.

¹⁵ כך מפרש גם חזקוני: "ארמי אבד אבי, סרסוהו: יעקב אבי הארמי כשהיה הוא בארם היה אובד פירוש עני בלא ממון שלא היה מוחזק בארץ". וספורנו אומר: "ארמי אובד אבי. הנה אבי שהיה יעקב היה זמן מה ארמי אובד, שלא היה לו בית מושב ובכן לא היה מוכן להעמיד גוי ראוי לרשת ארץ". וכן מפרשים נוספים כמו: רבי בחיי בן אשר, תולדות יצחק ועוד. חלקם תוך הצבעה על כך שחז"ל לא כך פירשו וחלקם בלי שום הערה, כפשוטו. אלא שעדיין יש לשאול, איפה יעקב אובד? בירידתו לחרן או בירידתו למצרים? בפשטות, נראה שכולם מתכוונים לחרן, היינו ליציאתו הראשונה של יעקב לחז"ל, בבריחתו מפני עשו אחיו לחרן. ובכך, למרות שהם מפרשים את "ארמי" שהוא יעקב ולא כמו חז"ל שהוא לבן, עדיין דמותו של "לבן הארמי" עומדת ברקע. עדיין אפשר לחבר את זה עם נוסח ההגדה: "שלבן בקש לעקור את הכל". ומה הקשר ל"ירד מצרימה"? יאמרו המפרשים, שהגלות הראשונה לחרן, היא שגרמה בעקיפין לגלות השנייה למצרים. אחרי כל תלאות יעקב בפרשות ויצא ווישלח, לא זכה לשבת בשלוה בארץ כנען. וזה נושא נכבד לדון בו. ראו דברינו [ביקש יעקב לישוב בשלוה](#) בפרשת וישב [וכן מסע יעקב בחזרתו לארץ](#) בפרשת וישלח.

¹⁶ חיזוק ראשון לפירוש קצת מפתיע זה של רשב"ם בא מסבא רש"י שמסביר למה אחרי שהוסב שמו של אברהם ל"אב המון גוים", נשארה האות ר"ש בתוך שמו. ראו רש"י בראשית פרק יז פסוק ה: "כי אב המון גוים - לשון נוטריקון של שמו. ור"ש שהיתה בו בתחילה, שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם, לא זה ממקומה". האות ר"ש שנשארה בשם אברהם מזכירה כל העת את מוצאו מארם. ראו דברינו [אב המון גוים](#) בפרשת לך לך.

זכיתי בה. וכסדר הזה הוכיח יהושע לישראל: בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח [וגו'], עד שהבאתים משם ונתתי להם ארץ כנען.¹⁷

אברבנאל דברים פרק כו

ויש מי שפירש בפסוק "ארמי אובד אבי וירד מצרימה", שראה המגיד לבאר הסיבה שהביאתם למצרים, באומרו שמפי עליון לא יצא עליהם הרע ההוא, כי אם מעצמו. כמו שאמר משה רבינו ע"ה (פי חקת) "וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרָיִם" ויהושע אמר (סימן כ"ד) ויעקב ובניו ירדו מצרימה.¹⁸ וידוע הוא שקנאת השבטים ביוסף ושנאתם היא היתה הסיבה והגלגול לרדתם למצרים. אבל הקנאה והשנאה ההיא, שהיו בהם מדות פחותות, לא נמשכו בהם מאבותיהם אברהם ושרה. כי הם היו בתכלית השלמות כמאמר הנביא (ישעיה נ"א): "הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם". אמנם נמשכו להם אותן המדות המגונות מטבע אמותם, שהיו שָׁאָר בשר ללבן הארמי. כי הנה רבקה זקנתם נתיחסה לו, שנאמר: "אחות לבן הארמי" (פרשת תולדות). ויעקב אמר על עצמו: "כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא" (פרשת ויצא). וכל נשיו היו בנות לבן הארמי וילידות ביתו. לזה אמר המגיד כי ארמי אבי אמה גרם נזק ואבדון בבית אביה, בהתילד בבניו תכונות רעות בס עשו מה שעשו, אשר לסבתם ירדו מצרים. והנה אם כן הירידה שירדו שמה סָבַב רוע מזגם ותכונתם אשר ממנה נמשך מהרעות והעינוי וההשתעבדות מה שנמשך. ואמנם היציאה משם והגאולה מאותו גלות, הנה הוא יתברך עשאה ולא אחר. והוא גם כן נתן להם את הארץ ומזה יודע כי לה' מצוקי ארץ באמת. זהו דרך אחר בפירוש הפסוק הזה וכל דרך איש ישר בעיניו.²⁰

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: להרחבה בנושא של ארמי אובד אבי, וגלגולו בהגדה של פסח, בעיקר בהיבט של הגנות והשבח, ראו מאמרו של דוד הנשקה, מדרש ארמי אובד אבי, סידרא ד, אוניברסיטת בר אילן תשמ"ח. בינתיים, הורחבו דבריו בספרו מה נשתנה? ליל הפסח בתלמודם של חכמים, הוצאת מאגנס, ירושלים תשע"ו. ראו בפרט סעיף ט שם.

מים אחרונים 2: נושא זה קשור קשר הדוק עם הנושא: [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#), עליו הרחבנו בפרשת וארא. (ראו גם [אל תירא מרדה מצרימה](#) בפרשת ויגש). שני הנושאים קרובים מאד זה לזה, בפרט לשיטות האחרונות שארמי

¹⁷ וכך מפרש רשב"ם גם בספר בראשית על הפסוק: "ויהי כאשר התעו אותי אלהים" שאומר אברהם לאבימלך בהתנצלות (בראשית כ יג) ואלה דבריו שם: "כאשר התעו אותי - הגלני ממקומי שנאמר: לך לך מארצך. וזהו שכתוב: ארמי אובד אבי, משום שהגולה משם. כי התעו אותי ואובד אבי כפל לשון הוא, כדכתיב: תעיתי כשה אובד, צאן אובדות היו עמי רועיהם התעו". אז ארמי הוא אברהם בכלל ואובד הוא בלשון קל, לא מוסב להפעיל. אברהם היה אדם אובד בנדודיו ממקום למקום, שתחילתם באור כשדים וחרן, בעצם הציווי "לך לך", המשכם בירידתו המיידית למצרים עם הרעב הראשון שחוה בארץ וסופם בנדודים בתוך הארץ המובטחת עצמה: סדום, חברון, פלשתים, המאבק על בארות המים, באר שבע ועוד. ואנו נוסיף גם את הצורך שלו, כגר תושב, לבקש חלקת קבר מאת תושבי הארץ הוותיקים. ראו דברינו [לך לך מארצך](#) בפרשת לך לך וכן [גר ותושב אנכי](#) בפרשת חיי שרה. לעניינינו בפרשת השבוע, אם אברהם הוא "ארמי אובד אבי", מה זה אומר על פרשת הביכורים? מה רוצה מביא הביכורים לומר בדברים אלה? שרק כעת הושלם ה"לך לך" ואין אנו עוד תועים כאבותינו? האם יש כאן זכירת ברית בין הבתרים שהתחילה את כל הגלות?

¹⁸ דברי משה לאדום כשהוא מבקש לעבור בגבולו, במדבר כ יד-טו: "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקֵּדֶשׁ אֱלֹמֶלֶךְ אֲדוֹם לֵאמֹר אֲחִיקָי יִשְׂרָאֵל אָתָּה יָדַעְתָּ אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מִצְאָתָנוּ: וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרָיִם וַיָּשֻׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיִּרְעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלֹא אֲבֹתֵינוּ". אבותינו ירדו ביודעין ומרצונם למצרים והשתקעו שם לאורך זמן רב. או אז החלו המצרים להרע להם.

¹⁹ נאום הפרידה של יהושע בערוב ימיו שקטעים נרחבים ממנו משמשים לדרשות הגדת ליל הסדר, יהושע כד ג-ד: "וַאֲנִי אֶתְאַבְּיֶיכֶם אֶתְאַבְּרֶהֶם מֵעַבְר הַנְּהָר וְאוֹלֶךְ אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן ... וְאֶתְּוֹלוּ אֶתְיִצְחָק: וְאֶתְּוֹלוּ אֶתְיִצְחָק וְאֶתְיִעֲקֹב וְאֶתְיִעֲשׂוּ ... וַיֵּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם".

²⁰ בשל חלקן של האמהות רחל ולאה וכבר אמר מי שאמר שמבחינה גנטית יש בנו יותר גנים מנחור, מאשר מאברהם ... נשאר לכל אחד ואחת להבין את דברי אברבנאל אלה כפי הבנתו, "כל דרך איש ישר בעיניו", כפי שהוא עצמו מציע. נפנה רק לדברים דומים של כלי יקר בפרשתנו: "אחר הכפרה ועניית ואמרת בקול רם לא כמו הוידוי שהיה בלחש כי חציף הוא מאן דמפרט חטאיה ברבים. אבל דבר זה יכול לומר בקול רם להסיר הפשע מזרע יעקב ולתלותו במקולקל בזרע האם שהיתה מארמי. ואומר ארמי אובד אבי, לא הזכיר את לבן בשמו אלא לומר שלפי שהיה מן ארם על כן נהג מנהג מקומו וממנו נמשכה מדה רעה זו האמורה בפסוק וירשת וישבת בה לבקש ושיבה של שלום בעולם הזה". האשמת האמהות רחל ולאה היא אכן פירוש קיצוני, אבל בוא נזכור מי שלח את יעקב לחרן אל לבן? רבקה שהיא עצמה באה משם ונתנה לו את העצה להתחזות לעשו ולקבל בדרך זו את ברכת יצחק אביו וכתוצאה מכך נאלץ לגלות לחרן. מי הוא ששלח להביא אשה מהמשפחה בחרן כשכל בנות הארץ, ובהן בנות אשכול וממרא לא היו ראויים בעיניו? אז אולי אברהם שגה כששלח את עבדו לקחת לו אשה מ"ארצי ומולדת" כשהקב"ה אומר לו: "לך לך מארצך ומולדתך"? אולי זה חטאו הגדול של אברהם שענפי רשב"ם הוא ארמי אובד אבי ולא חוסר האמונה שבעטיה נגזר על אבותינו לרדת למצרים בברית בין הבתרים? אפשר שכולנו עדיין במסע הארוך של יציאה מעבודת אלילים ושאר אמונות טפלות, אל האמונה הצרופה. כולנו "ארמי אובד אבי", כולנו עדיין במסע "לך לך".

אובד אבי הוא יעקב או אפילו אברהם. דברי אברבנאל בהם חתמנו היא אמירה מאד ייחודית באשר לכל משמעות גלות מצרים וסיבותיה ומשמעותה לדורות.